

Jiří VÁŇA: „Deník války evropské“. Každodennost Velké války na Východě očima českého učitele Františka Pražana, Diplomová práce HÚ FF JU, České Budějovice 2006, 168 s., včetně 23 textových a obrazových příloh.

Posudek vedoucího diplomové práce

Diplomant Jiří Váňa si ve své diplomové práci „*Deník války evropské*“. *Každodennost Velké války na Východě očima českého učitele Františka Pražana* si uložil za hlavní cíl zachytit každodenní život československých legionářů prostřednictvím zápisků českého učitele Františka Pražana z let (1914-1920). Tato velice zdařilá (koncept i pojetím), počtem stran textu zajímavá (včetně obrazových příloh) a přínosná (nejen pro úplné laiky, ale i pro obeznané zájemce a znalce) diplomová práce je uvedena na s. 8 následujícím mottem: „*Byl bych velice rád, kdyby moje pravdivá slova zapůsobila na mladé duše i výchovně, neboť mládí si nikdy nedovede představit a nikdo mu ani slovem ani písmem nedokáže vylíčit válku v celé její hrůze. Válka je snůška mnoha a mnoha zel, která slaví svá vítězství nad miliony nevinných lidí. Jsou to krvavá vítězství. Veškerá lidskost je bezohledně pošlapána a z člověka se stává tvor horší zvířete. Není snad ani slov, která by stačila odhalit všechnu tu hrůzu, dosud nezažitý strach o život, hlad, žízeň, zimu, probdělých nocí, celkové vyčerpání a všech těch nelidských útrap, jež musí ozbrojení lidé, stojící proti sobě bez jakékoliv viny, snášet. Musím podotknout, že zpočátku, ve čtrnáctém roce nebyla válečná mašinerie rozběhnutá na plné obrátky, oč více zkusili vojáci později, kdy zasáhla v plné míře i smrtonosná letadla. Kéž budoucí lidstvo zvítězí nad každou válkou a co nejdříve si vydobude trvalý mír!*“ (citováno dle: F. PRAŽAN, *Vzpomínky probuzené. Ruské legie ve vzpomínkách Františka Pražana*, b.d., s. 3.).

Předkládaná diplomová práce tak mapuje téměř šestiletou životní pouť českého učitele Františka Pražana – od mobilizace a pobytu na východní frontě, přes zajetí a pobyt v Rusku, až po návrat domů. Autor chtěl podat obraz jednoho jediného vojáka donuceného okolnostmi navléknout uniformu. Usiloval tak zachytit „*obraz pokud možno celistvý, co se týče období první světové války, ale rozhodně ne vyvážený, pokud jej vztahujeme na jeden lidský život. Velká většina pozornosti totiž bude směřovat právě na období, které dovedlo Františka Pražana na dlouhých šest let daleko od domova. Na období, ve kterém si pravidelně psal „Deník války evropské“, díky kterému se nyní, po více než osmdesáti letech, mohu pokusit rekonstruovat jeho pohled na celé válečné dění*“ (s. 9). Autor ve svém dalším textu DP jméno výběrově zkracoval do podoby F. Pražan, F. P. či jen prostě Pražan. Přitom v kapitolách, kde by mohlo dojít k záměně s otcem, po němž dostal stejné křestní jméno, oba odlišuje jako F.

Pražana staršího a mladšího. Autor se nám hned v *Úvodu* (s. 9-17) přiznává, že jeho rekonstrukce bude „ryze subjektivní. Mou ambicí je vyprávět příběh. Příběh, který svou hlavní postavu dovede z rodné Poličky na východní frontu, z ní do zajetí, do československých legií a následně přes oceán domů. Tedy příběh neúplný, nechávající svého „hrdinu“ vstoupit do děje bez okázalého entré. Také happy end se konat nebude – zanechám svou postavu na počátku dvacátých let dvacátého století a vrátím se k ní veskrze sobecky jen v „zajímavých“ obdobích českých, resp. středoevropských dějin. Jaký bude obsah takto načrtnuté časové osy? Každodennost, všední starosti i radosti...“ (s. 9-10). Další ambicí autora je pokus proniknout za bezprostřední obraz vytvářený útržkovitými a často stereotypně formulovanými zápisky učitele F. Pražana. Z takto získaných poznatků „chci vytvořit celistvý obraz působení Františka Pražana ve Velké válce a působení Velké války na něj. Zajímavé bude porovnat tento obraz s obrazy, které vytvářejí zápisky jiných účastníků Velké války, ať už působili na kterékoliv frontě. A také s obrazy, které vytvářela a vytváří historiografie. Z této komparace by měla vzniknout základní část mé práce, tedy model každodenního života českého vojáka, zajatce a legionáře na východní frontě. Chci zmínit, že v tomto oddílu budu velkou pozornost věnovat události veskrze „politické“. Tou je druhý sjezd československého vojska na Rusi, kterého se František Pražan, jako zvolený delegát, zúčastnil. Jedná se o událost v mých očích velmi důležitou a v soudobé literatuře vcelku opomíjenou.“ (s. 10-11).

Jádrem celé diplomové práce je oddíl věnovaný každodennímu životu v Rusku, který obsahuje diplomantův výklad o reflexi ruského města a vesnice, o ruských svátcích, zvycích a obyčejích, popisuje práce, které museli zajatci vykonávat, mapuje ruskou kuchyni a zajatecké stravování. Další část je zaměřena na volný čas a na rozličné způsoby, jakým jej Pražan trávil. Přitom se věnuje také jiným událostem v Pražanově válečném životě, jako např. okamžiku zajetí, vstupu do československých legií, účasti na II. sjezdu československého vojska na Rusi. Stěžejní část práce je důsledně založena na nepublikovaných autentických zápiscích F. Pražana, včetně využití později přepracovaných vzpomínek. Celkem se jednalo o čtyři sešity formátu A5. První datovaný zápis byl ze dne 17. září 1914 a prvním vzpomínaným dnem byl 26. srpen. Poslední zápis je pak z 21. února 1920. Autor zjistil, že Pražan nepsal deník zcela pravidelně, protože v některých obdobích vysledoval velké časové prodlevy mezi jednotlivými zápisy. Velmi důležité také bylo, že učitel F. Pražan z doby zajateckého pobytu v Rusku uváděl datum současně dle gregoriánského („našeho“) i juliánského (tj. „pravoslavného ruského“) kalendáře. Důležité bylo i zjištění, že délka zápisu vždy závisela na vnějších okolnostech, na tom, zda se v Pražanově okolí něco tzv. „zajímavého“ dělo. Také proto byly zápisky z prvních dnů na frontě, v zajetí, z pobytu na ruském venkově celkem

logicky delší, než např. obecně zápisy z let 1916-1917. Tehdy Pražan pobýval v malém sibiřském městečku Kokčetavi, které již podrobně znal a současně již také přivykl i místním lidem, zvykům, obyčejům. Autor DP také správně poukazuje na důležitý fakt, který dle jeho názoru sehraává mimořádný význam. Dokazuje, že Pražan si psal své zápisky bez ambicí jejich pozdějšího možného publikování. To ostatně plně potvrzuje i předmluva k přepracovaným vzpomínkám. O to více však jsou pro rekonstrukci všedního dne a každodennosti vůbec cennější, zejména pak pro všechny dnešní potencionální čtenáře, protože se nesnaží zaznamenat jen zajímavosti a senzace. Lze naopak zdůraznit, že mnohdy až skoro „otrocky“ zaznamenávají průběh všedních dnů, ve kterých se přitom nic převratného (tj. „zajímavého“) nestalo. Autor také pro části komparativního charakteru užil i jiné osobní prameny, tj. deníky a memoáry jednotlivých legionářů. Použitou literaturu autor rozdělil, pochopitelně se značnou mírou generalizace, do tří kategorií, členěných podle data vydání. V první kategorii jsou knihy vydané v období první republiky, druhá kategorie obsahuje knihy vydané od roku 1948 do roku 1989 a poslední kategorie zahrnuje knihy vydané od roku 1989/90 do současnosti. Diplomant použil i řadu sborníků, které mapují první světovou válku, včetně těch z vědeckých konferencí konaných v Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích. Ty byly pro něj cenné zejména pro svou názorovou i obsahovou pestrost. Nejužitečnějšími byly příspěvky týkající se osudů méně známých či zapomenutých legionářů a jejich pozůstalostí. Jak je více či méně známo, k osmdesátému výročí vzniku Československé republiky (1998) měl být dokončen projekt zpracování soupisu československých legionářů podle jednotlivých okresů České republiky. Celkem tedy mělo vzniknout sedmdesát šest publikací. Autor např. pro okres Karlovy Vary žádnou publikaci nenalezl. Je pochopitelné, že vzniklé soupisy mají různou úroveň. Za nejlepší je všeobecně považován třídílný soupis legionářů z Rychnova nad Kněžnou, jemuž kvalitou sekunduje soupis legionářů českobudějovických. Pro okres Polička, ze kterého pocházel František Pražan, má soupis podobu interní archivářské příručky. Právě z ní, jakož i z dalších pramenů, vychází monografie Poličští legionáři a v ní je abecedně řazený seznam legionářů, mezi nimiž nechybí František Pražan.

V druhé části, rozsahem podstatně menší, své práce si položil za cíl sledovat myšlenkové proměny Františka Pražana v mezních situacích existence Československé republiky. Proto také sleduje, zda a jak se zapojil po svém návratu do vlasti do společenského či politického života, jak jako legionář reagoval na ohrožení státu nacismem, jeho aktivity po okupaci zbytku Česko-Slovenska, včetně angažování se v odboji. Nevynechal ani jeho pohled na osvobození vlasti od nacismu, zda podlehl levicovému, komunistickému šálení v poválečné době. Na samý závěr hledá odpověď na otázku, jak starý legionář prožíval

obsazení ČSSR „bratrskými“ vojsky v srpnu 1968. Na všechny tyto otázky se pokusil odpovědět pomocí vzpomínek mladší dcery pisatele paní Zdeňky Čepelákové, rozené Pražanové.

Třetí zamýšlenou částí práce je publikace některých fotografií a pohlednic z bohaté pozůstalosti Františka Pražana, která obsahuje přibližně osmdesát kusů. Tato část by neměla být pouhou ilustrací, přílohou k práci, ale plnohodnotným oddílem.

Co se týče použitých metod, byla využita metoda synchronní a diachronní, ve velké míře byla využita i metoda komparativní a biografická, včetně oral history. Primárním pramenem pro byly rukopisné zápisky Františka Pražana, které si vedl od vypuknutí války. Deník začíná krátkým shrnutím předválečných událostí, následují jednotlivé datované zápisy, povětšinou stručné a často stereotypně formulované. Jistým oživením jsou grafy teplot, které si Pražan někdy zaznamenával, stejně jako notové zápisy nejrůznějších písní. Dalším pramenem z pozůstalosti Františka Pražana je přepracovaná verze původních zápisků. Zde se jedná o souvislé vypravování od začátku války a zakončené 30. listopadem 1915. Ve srovnání se zněním autentickým zápisků, které se vyznačovaly stručností a stereotypností, se jedná o zcela jiný text. Ten představuje poměrně bohaté, beletrizované vyprávění. Je doplněný předmluvou, ve které učitel Pražan vysvětluje své důvody, které jej vedly k přepracování původních deníkových zápisů. Lze oprávněně konstatovat, že největší výhodou tohoto sepsání byla možnost otevřeného vyjadřování, protože většina důvodů k autocenzuře zmizela s koncem Rakousko-Uherska. Na rozdíl od původních zápisků, kde byly pouze zaobalené výlevy vzteku na povýšené chování a šikanu ze strany důstojníků c. a k. armády, jsou v přepracovaných vzpomínkách dlouhé pasáže popisující značně podrobně ústrky, které museli řadoví vojáci vytrpět a snášet. Dalšími prameny z Pražanovy pozůstalosti je sešit notových zápisů a básní a také korespondence, která tak dotváří celkový obraz, a také nám umožňuje zajímavý pohled do přediva rodinných vztahů. V neposlední řadě také podrobně osvětluje Pražanovy postoje a názory. Součástí pozůstalosti je i řada knih, z nichž některé byli vytištěné na Sibiři, týkající se legionářské problematiky (např. V. HOLEČEK, *Naše vojsko*, Irkutsk 1919, *Pochodové písně českoslov. vojáka*, Irkutsk 1919, F. LANGER, *Pět povídek z vojny*, Charbin-Vladivostok 1920 atd.)

Celá práce obsahuje devět kapitol. První kapitola: *Předválečná léta Františka Pražana* (s.18-20) zachycuje léta 1888-1914. Druhá kapitola: *Konec dlouhého století, mobilizace* (s. 21-31) se dělí na dvě podkapitoly: 2.1 *98. pěší pluk ve Vysokém Mýtě, výcvik*, 2.2 *Na frontu!*. Třetí kapitola: *Čtyřikrát na frontě* (s. 32-44) je rozdělena do čtyř podkapitol: 3.1 *František Pražan – Hlad, žízeň, zima, mokro a mnoho jiných útrap*, 3.2 *Bedřich Opletal – Jeden*

z raněných mne žádá, abych ho na místě zastřelil, 3.3 Jan Šmatlán – *Dej Bůh, aby bylo brzo po válce*, 3.4 Josef Dufka – *Nikdo z nás nemohl za dne vylézt ven ani vysrát se* je úspěšnou komparací čtyř pohledů na „Velkou válku“! Čtvrtá kapitola: *Češi a Němci. 11. setnina a hejtman Schlosser* (s. 45-49) ukazuje vztahy vojáků obou národností a exemplární případ „konečného řešení“ pro jednoho rakousko-uherského důstojníka – tyрана jednotky! Pátá kapitola: *Pryč z pekla?* (s. 50-62) se člení na tři podkapitoly: 5.1 „*Pro koho jsme vlastně všechny ty zákopy kopali?*“, 5.2 *30. listopad 1914. Zajetí* („Psáno pro každý případ rakouské censury“, „Dali jsme ruce vzhůru...“), 5.3 „*Zvedli jsme ruce do výše a byli jsme zajati...*“ a ukazuje složité peripetie cesty do zajetí. Šestá kapitola: *Rusko pohledem zajatce a legionáře* (s. 63-109) byla rozdělena na dvě podkapitoly dále ještě členěné: 6.1 *Do nitra Rusi*, 6.2 *Každodennost v zajetí* („Některé ulice dosti úhledné, ač i těch nepěkných tu bylo dost.“ Ruské město a jeho všední život, „V kanceláři je mnoho práce, neboť se má jet na děrevňu – vesnici.“ Ruská vesnice a její všední život, „Lidé tu věří mnoha pověrám, kterých je bohatě.“ Svátky, slavnosti, obřady a obyčeje... , „Co všechno musí člověk dělat na Sibíři!“ Práce, „Dnes jsme měli prazvláštní snídani.“ Jídlo, „Vypravujeme, vzpomínáme, čteme, zpíváme.“, Volný čas, „Večer jsme museli zpívat, což se nám stalo denně večerní zábavou.“ Hudba, zpěv, „Dlouhou chvíli jsme si krátili hrou, zpěvem a čtením.“ Další volnočasové aktivity). Sedmá kapitola: *Československým legionářem* (s. 113-119) obsahuje dvě podkapitoly: 7.1 „*Jsem instruktorem 4. čety*“, 7.2 „*Připomínali jsme si Havlíčkovy časy a rakouskou policii.*“ *V internaci na Gornostaji a Ruském ostrově*. Ukazuje zajímavé osudy F. Pražana spojené s jeho pobytem v československých legiích v Rusku. Osmá kapitola: *Domů* (s. 120-135) postihuje ve třech podkapitolách: 8.1 „*Téměř každý je na palubě...*“ *Moře a přístavy*, 8.2 „*Vypral jsem si prádlo. Konala se zpěvní zkouška...*“ *Všední dny na Sunko Maru*, 8.3 „*Po pěti a půl roce na půdě Československé republiky!*“ cestu z Ruska po moři a návrat do Československé republiky v roce 1920. Devátá kapitola: *Poválečná léta Františka Pražana* (s. 136-140) zachycuje období let 1920-1975 a stručně, leč výstižně přibližuje životní peripetie bývalého učitele a legionáře během 55 let jeho života. Následuje *Závěr* (s. 141-144), ve kterém autor rekapituluje dosažené výsledky své práce. Velice sympatický je úplný závěr práce (s. 142-143), kde autor doslova uvádí: „*Legionáři, ať již jako oslavovaní hrdinové nebo proklínání bojovníci proti bolševické revoluci, jsou minulostí. Žádný z československých legionářů, kteří bojovali na všech frontách První světové války, již nežije. František Pražan, hrdina mého příběhu, zemřel v roce 1975, o sedm let dříve, než jsem se narodil... Přesto si rozhodně nezaslouží zapomenutí. Dovolím si nyní přirovnat pohled a vnímání historie k pohledu z jedoucího vlaku. Čím rychleji vlak jede, tím víc se lidé vyklání, aby viděli co*

nejvíce dopředu. Pokud se podívají přímo před sebe, vidí rychle se střídající a rozmazané obrazy. Zpět se nemá smysl dívat, vše mizí rychleji, než to stihne lidské oko postřehnout. Když ale vlak zpomalí, dává tím příležitost k podrobnějšímu pozorování krajiny před sebou. I krajiny, která pomalu mizí z dohledu a ve které může pozorné oko najít mnoho zajímavého a inspirativního. Má práce chce být pomyslnou malou brzdou, která zpomalí vlak dnešní uspěchané doby a umožní čtenáři nahlédnout do minulosti a uvědomit si, že dnešek vyrůstá z kořenů včerejška. I z tak nepatrných kořenů, jakým je příběh jednoho legionáře z Poličky.“

Co říci závěrem mého hodnocení? Mohu, a dělám to s dobrým pocitem, že Jiří Váňa splnil to, co o své práci napsal na závěr svého *Úvodu* (s. 17): „**Doufám, že má práce naplní své předpokládané cíle a bude pro případného běžného čtenáře srozumitelná, přínosná a v neposlední řadě i čtivá. Pokud se toto povede, splatím tím snad svůj dluh všem lidem, kteří do mne v souvislosti s touto prací investovali svůj čas a důvěru.**“

Práci ukončuje *Seznam zkratek* (s. 144), *Prameny a literatura* (s. 145-154) a *Přílohy* (s. 155-168), celkem 23 vhodně vybraných a kvalitně reprodukováných fotografií. Diplomant se ve své zdařilé diplomové práci dokázal vypořádat s náročností tématu. Jeho práce je přínosná i pro množství opomíjených informací a z toho vystupujících vazeb, vztahů a souvislostí. Důležité je, že obsahuje vlastní nesmírně pečlivou a precizní badatelskou činnost diplomanta. DP není jen pouhým historickým a chronologickým přehledem dat, osob, událostí. Současně nám přináší i vlastní a osobité hodnocení k problematice života československého legionáře F. Pražana. DP je též přesvědčivým svědectvím o autorově dlouhodobém zaujetí tématem s následně vyjádřenou snahou o sdělení velkého množství získaných poznatků! Na prameny navazuje i soupis vydaných pramenů a náležitě obsáhlá literatura. Také v seznamu pramenů a literatury, neshledávám žádných nedostatků či chyb. Autorův výklad a text je logický a přehledný. Veškeré černobílé přílohy, pečlivě a kvalitně zpracované a uvedené na konci DP, jej velmi vhodně doplňují.

Konstatuji proto, že diplomant Jiří Váňa zásady historikova řemesla řádně zvládl, včetně obsáhlého poznámkového aparátu, který činí 799 poznámek pod čarou! Také formální stránka je, vzhledem ke stránkovému rozsahu, bez vad na kráse. S potěšením proto předloženou diplomovou práci doporučuji k obhajobě a hodnotím známkou **výborně**.

České Budějovice 2.5.2006

PhDr. et PaedDr. Jiří DVOŘÁK, Ph.D. v. r.